

**Ανθρώπινα Δικαιώματα.
Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός.
Πρόγραμμα Αγωγής Υγείας
2^ο Γυμνάσιο Καισαριανής 2010-2011
Κολοβού Αικατερίνη (ΠΕ05 - Γαλλικής γλώσσας)
*aikolonou@sch.gr***

Πρόγραμμα - Γενική παρουσίαση

Είκοσι έξι μαθητές¹ από όλες τις τάξεις του 2^{ου} Γυμνασίου Καισαριανής, με την καθοδήγηση της καθηγήτριάς τους Κολοβού Αικατερίνης (Γαλλικής γλώσσας ΠΕ05), εμπόνησαν κατά το σχολικό έτος **2010-2011** με τη μέθοδο project το Πρόγραμμα Αγωγής Υγείας με τίτλο “ **Ανθρώπινα Δικαιώματα. Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός**”. Το πρόγραμμα ολοκληρώθηκε στις 19-5-2011 με την εκδήλωση, με τον ίδιο τίτλο, που παρουσίασαν οι μαθητές στο χώρο του σχολείου.

Διάρκεια

Για την υλοποίηση του προγράμματος πραγματοποιήθηκαν στο χώρο του σχολείου 18 δίωρες συναντήσεις με την ομάδα των 26 μαθητών. Ημέρα των συναντήσεων ήταν η Παρασκευή και οι εργασίες της ομάδας ξεκινούσαν στις 14.00 μετά το τέλος του σχολικού ωραρίου². Σημειώνεται δε ότι πέραν των συναντήσεων αυτών, πραγματοποιήθηκε στις 8/3/2011 επίσκεψη στην Αστική Μη Κερδοσκοπική Εταιρία εξυπηρέτησης Αφγανών προσφύγων **ένα παιδί ένας κόσμος και** στον εκπαιδευτικό τομέα της **actionaid**.

Οι στόχοι του Προγράμματος και η σημασία της Διαπολιτισμικής προσέγγισης του θέματος.

Με άξονα την αποδοχή, το σεβασμό και την κατανόηση της διαφορετικότητας των λαών και του πολιτισμού τους οι μαθητές προχώρησαν στην αναζήτηση της γνώσης και **στην αλλαγή της μέχρι τότε στάσης τους** μέσα από ένα μακρύ κατάλογο πηγών που φέρουν έντονα τα πολιτισμικά στοιχεία. Η ζωγραφική³, τα λογοτεχνικά κείμενα, η διερεύνηση μέσω βιωματικών δραστηριοτήτων των αιτίων της απόλυτης φτώχειας, οι μαρτυρίες πάνω σ' ένα θέμα, η κατανόηση των λόγων που οι άνθρωποι επιλέγουν ή αναγκάζονται να εγκαταλείψουν

¹ Τάξη Γ' : Τμήμα 1^ο: Αλατζάκη Μαρία, Αλεξίου Λουκία, Αλεξόπουλος Αντώνης, Αλιμέτα Αουρέλ, Αναγνώστου Αγγελική, Αποστολόπουλος Θεόδωρος, Βουτάς Χρήστος, Δάτσικα Ηρώ, Ευσταθίου Χαρά, Θωμοπούλου Αικατερίνη. Τμήμα 2^ο: Καρπαθίου Μαρία, Λασπιά Βασιλική, Μαράντου Χαιροπούλου Αναστασία, Μαριώλη Πολύτιμη, Μάρκος Βασίλειος Τμήμα 3^ο: Μισαντώνη Σταματίνα
Τάξη Β' : Τμήμα 1^ο: Γλυκογιάννη Άννα Μαρία Τμήμα 2^ο: Καπνουλάς Κυριάκος, Κωτσέκου Βασιλική Τμήμα 3^ο: Μπούρα Αντιγόνη, Πήδουλα Ναταλία Νεκταρία Τάξη Α' : Τμήμα 1^ο: Ανδρινοπούλου Ειρήνη Μαρία Τμήμα 2^ο: Καραγεώργη Αλεξάνδρα Τμήμα 3^ο: Κωνσταντάρα Ναταλία

² Πραγματοποιήθηκαν πιπλέον, για την προετοιμασία της θεατρικής ομάδας, 8 τρίωρες συναντήσεις.

³ Οι μαθητές της ομάδας του Προγράμματος Αγωγής Υγείας είχαν τη δυνατότητα να συμμετάσχουν (7/12/11) στον **Εθνικό Μαθητικό Διαγωνισμό δημιουργικής έκφρασης ETwinning με θέμα : “Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός”**, να εκφράσουν τις προτάσεις και τις σκέψεις τους για τον κόσμο που τους περιβάλλει και συνεργαζόμενοι να δημιουργήσουν ένα καλλιτεχνικό έργο – ζωγραφική -, εμπνεόμενοι από τις αρχές του σεβασμού, της αλληλοαναγνώρισης και της αποδοχής. Ο διαγωνισμός διοργανώθηκε με την ευκαιρία της ανακήρυξης του έτους 2010 ως έτους αφιερωμένου στη Φτώχεια και τον Κοινωνικό Αποκλεισμό.

την πατρίδα τους, οι ιδιαιτερότητες και τα προβλήματα των Αφγανών και των Αφρικανών που ζουν στην Αθήνα, η κατανόηση της μετανάστευσης και του ασύλου, οι σφυγμομετρήσεις, οι συνήθειες, οι πρακτικές, το θέατρο, απαρτίζουν τον θεματικό κατάλογο που τόνισε την πολιτισμική διαφορά, υπογράμμισε την ανάγκη **για ενθάρρυνση της κοινωνικής συνοχής** και τους επέτρεψε να εμπνευστούν και να δημιουργήσουν.

Βιβλία που αξιοποιήθηκαν.

Κατά τη διαπραγμάτευση του θέματος η ομάδα προχώρησε στην ανάγνωση δύο βιβλίων:

Ξένη λογοτεχνία :

Οι μαθητές διαβάζουν το βιβλίο **«Εγώ ελπίζω να τη βολέψω»** του ιταλού δασκάλου Μαρτσέλο Ντ' Όρτα και δραματοποιούν αποσπάσματα. Οι μαθητές της ομάδας βλέπουν με τα μάτια των ηρώων τη ζωή στις υποβαθμισμένες περιοχές της Νότιας Ιταλίας, γνωρίζουν τη φτώχεια, μιλούν γι' αυτή, την αποδέχονται, απενοχοποιούνται. Τη διακωμωδούν μέσα από τη δραματοποίηση των εκθέσεων των μικρών μαθητών.

Ελληνική λογοτεχνία :

Οι μαθητές διαβάζουν το βιβλίο **«Ο ψεύτης παππούς»** της Άλκης Ζέη και γνωρίζουν τους λόγους που κάνουν τους ανθρώπους να μεταναστεύουν. Εργάζονται πάνω στο συνοδευτικό έντυπο της Μαρίζα Ντειάστρο «Διαβάζω το βιβλίο 'Ο ψεύτης παππούς' κι ανοίγω τα μάτια μου στον κόσμο», εκδ. ΚΕΔΡΟΣ, που μας χορηγήθηκε μαζί με το Εγχειρίδιο Δασκάλου «ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΜΟΝΟ ΑΡΙΘΜΟΙ», Εκπαιδευτικό Υλικό Για Τη Μετανάστευση Και Το Άσυλο Στην Ευρώπη, από Τον Διεθνή Οργανισμό Μετανάστευσης (Δ.Ο.Μ.) και την Υπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες (Υ.Α.).⁴

Οι ασκήσεις του εντύπου: «Σήμερα», «Μάης του '68», «Δικτατορία», «Εμφύλιος και Κατοχή» βοήθησαν τους μαθητές της ομάδας να κατανοήσουν καλύτερα τις αιτίες που κάνουν τους ανθρώπους να μεταναστεύουν, τους έμαθαν ότι είναι δικαίωμα του κάθε ατόμου να ζητήσει άσυλο και να βρει ασφαλές καταφύγιο σε άλλη χώρα και κυρίως πως οι πρόσφυγες δεν αποτελούν απειλή αλλά στην πραγματικότητα, έχουν απειληθεί οι ίδιοι.

Οι Δράσεις του Προγράμματος.

- Συμμετοχή του σχολείου μας στον Εθνικό Διαγωνισμό αφίσας eTwinning με θέμα: «Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός».
- Προσέγγιση του προβλήματος της Φτώχειας μέσα από τη ζωγραφική. Αναζήτηση στο διαδίκτυο έργων ζωγραφικής από τον κατάλογο της έκθεσης Ζωγραφικής για την "Παγκόσμια Φτώχεια" του ομίλου UNESCO του Δήμου Αμαρουσίου (<http://www.unesco.gr/site/content/view/full/121/2>) με διαθεματική προσέγγιση και σχολιασμό των έργων σε συνεργασία με την καθηγήτρια των εικαστικών.
- Δημιουργία θεματικών ζευγών έργων διαγωνισμού ETwinning με έργα ζωγραφικής Unesco.
- Επίσκεψη στην Αστική Μη Κερδοσκοπική Εταιρεία εξυπηρέτησης Αφγανών προσφύγων **«ενα παιδι ενας κοσμος»**.

⁴Βλέπε σε επόμενη σελίδα Τα σαχλά γενέθλια: απόσπασμα από το βιβλίο «Ο ψεύτης παππούς» που διάβασαν οι μαθητές στη διάρκεια της εκδήλωσης

- Επίσκεψη- στον εκπαιδευτικό τομέα της **actionaid**.
- Ελληνική λογοτεχνία και λόγιοι που κάνουν τους ανθρώπους να μεταναστεύουν. Ανάγνωση αποσπασμάτων από το βιβλίο «Ο ψεύτης παππούς» της Άλκης Ζέη.
- Ξένη λογοτεχνία και φτώχεια. Δραματοποίηση αποσπασμάτων (εκθέσεων) από το βιβλίο «Εγώ ελπίζω να τη βολέψω» του Μαρτσέλο Ντ' Όρτα.

Η εκδήλωση

Ο σκοπός της εκδήλωσης ήταν να οδηγήσουμε τους μαθητές να μιλήσουν μπροστά σε κοινό γι' αυτά τα οποία έμαθαν σχετικά με τη φτώχεια, τον κοινωνικό αποκλεισμό και τα ανθρώπινα δικαιώματα καθώς και για τη στάση που υιοθετούν από τη μια πλευρά και από την άλλη να αξιοποιήσουμε τις προσωπικές δημιουργίες του καθενός ξεχωριστά. Η παρουσίαση του προγράμματος συνοδευόταν με απεικονίσεις σε Power Point. που προβάλλονταν σε μια οθόνη στο κέντρο της σκηνής (ενόσω οι μαθητές απήγγειλαν τους διαλόγους από το βιβλίο της Άλκης Ζέη «Ο ψεύτης παππούς» ή ερμήνευαν τις «εκθέσεις» - αποσπάσματα από το βιβλίο του Μαρτσέλο Ντ' Όρτα) και βοηθούσαν το κοινό στην κατανόηση. Οι θεματικές ενότητες που παρουσιάστηκαν μεταξύ άλλων κατά τη διάρκεια της εκδήλωσης ήταν οι ακόλουθες :

- Συμμετοχή στον Εθνικό Διαγωνισμό αφίσας eTwinning με το ίδιο θέμα, το Δεκέμβριο του 2010.



Έργο 2^ο Γ. Καισαριανής(11 μαθητές).

- Αναζήτηση στο διαδίκτυο έργων ζωγραφικής από τον κατάλογο της έκθεσης Ζωγραφικής για την "Παγκόσμια Φτώχεια" του ομίλου UNESCO του Δήμου Αμαρουσίου με διαθεματική προσέγγιση και σχολιασμό των έργων σε συνεργασία με την καθηγήτρια των εικαστικών κα Παπαδοπούλου Αλεξάνδρα.



Σχολιασμός.

Από τεχνική άποψη έχει αποδοθεί με εξπρεσιονιστικά και με φοβιστικά στοιχεία

Η επιλογή του μπλέ χρώματος πετυχαίνει να αποδώσει καλύτερα την έκφραση της δυστυχίας, της στενοχώριας και της θλίψης που θέλει να αποδώσει ο καλλιτέχνης.

- Δημιουργία θεματικών ζευγών έργων μαθητικού διαγωνισμού eTwinning με έργα ζωγραφικής Unesco.



Έργο 10ου Δ. Ηλιούπολης (16 μαθητές)



21. Χωρίς τίτλο (έκθεση Unesco)



Έργο 6ου Ε.Α. Ιλίου - Μουρτίδου Ελευθ.



32 Πτώση (έκθεση Unesco)

- Επίσκεψη στην Αστική Μη Κερδοσκοπική Εταιρεία εξυπηρέτησης Αφγανών προσφύγων «**ένα παιδι ένας κοσμος**».



Με σκοπό την ενημέρωση, εκπαίδευση και κινητοποίησή τους οι μαθητές επισκέπτονται την Αστική Μη Κερδοσκοπική Εταιρεία εξυπηρέτησης προσφύγων “**ένα παιδι ένας κοσμος**”

Τα παιδιά από το Αφγανιστάν ζωγραφίζουν το «εθνικό» τους παιχνίδι, τον χαρταετό παρέα με τα παιδιά του 2ου Γυμνασίου Καισαριανής.

Είναι 8 Μαρτίου 2011, η επόμενη της Καθαρής Δευτέρας.

Οι μαθητές του 2^{ου} Γ. Καισαριανής φωτογραφίζονται με τους πρόσφυγες μαθητές από το Αφγανιστάν μπροστά στο πανό με τους χαρταετούς που μόλις ζωγράρισαν.

- Επίσκεψη- στον εκπαιδευτικό τομέα της **actionaid**.

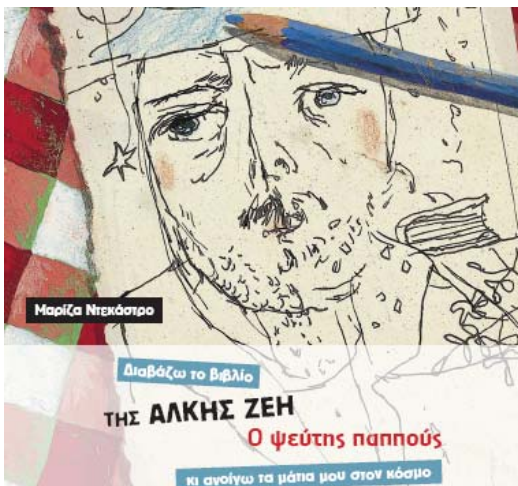


Με αφορμή ένα φανταστικό ταξίδι στην κοινότητα Μπάμα της Κένια, οι μαθητές διερευνούν, μέσω βιωματικών δραστηριοτήτων τα αίτια της απόλυτης φτώχειας και της ανισότητας.

Καλούνται να ανακαλύψουν τις καθημερινές ανάγκες και τις προτεραιότητες των κατοίκων της κοινότητας κυρίως όσον αφορά το δικαίωμά τους και την πρόσβασή τους στην τροφή.

Τι τρώνε κάθε μέρα; Πόσοι άνθρωποι μένουν σε κάθε σπίτι και πόσο μεγάλο είναι; Γιατί πολλά παιδιά δεν πηγαίνουν σχολείο; Τι λύσεις έχουν σκεφτεί για να αντιμετωπίσουν όλοι μαζί τα προβλήματα της περιοχής τους; Και τελικά ποιος είναι ο δικός μας ρόλος σε αυτήν την κατάσταση;

- Διαβάζουν το βιβλίο «Ο ψεύτης παππούς» της Άλκης Ζέη και μαθαίνουν για τους λόγους που κάνουν τους ανθρώπους να μεταναστεύουν. Το συνοδευτικό έντυπο της Μαρίζα Ντεκάστρο κάνει την ανάγνωσή τους περισσότερο δημιουργική.



Τα σαχλά γενέθλια: απόσπασμα από το βιβλίο «Ο ψεύτης παππούς» που διάβασαν οι μαθητές στη διάρκεια της εκδήλωσης.

«...»

— Η λύση είναι μία, είτε σοβαρά ο Αντώνης. Να μη γιορτάσω τα γενέθλιά μου.

...

— Το πρόβλημα είναι ότι αν καλέσω αυτούς, τα μισά σχεδόν από τα άλλα παιδιά δε θά 'ρθουν.

Τώρα ήταν που ο παππούς δεν καταλάβαινε τίποτα:

— Γιατί δε θά 'ρθουν;

— Δε θα τα αφήσουν οι γονείς τους, γιατί δε θέλουν να κάνουν παρέα μ' αυτά τα ξένα παιδιά.

— Μάααααααααααα! Τώρα μπήκα, έκανε ο παππούς και σηκώθηκε όρθιος.

...

Ο Ιμράν ήταν καλό παιδί, του είπε ο Αντώνης, μα κακός μαθητής. Ο τελευταίος στην τάξη. Μιλούσε χάλια ελληνικά κι όλο νύσταζε. Μια φορά τον είχε πάρει για τα καλά ο ύπνος πάνω στο θρανίο. Μερικά παιδιά τον κορόιδευαν. «Ξύπνα... ξημέρωσε», του φώναζαν. Η δασκάλα τους τα μάλωνε και τους έλεγε: «'Ηθελα να ήσασταν εσείς στη θέση του, να δω τι θα κάνατε».

...

— Κι αυτό το καημένο το παιδάκι, που πάει ξάγρυπνο στο σχολείο, δεν το θέλουν οι κύριοι συμμαθητές σου; αγρίεψε ο παππούς.

— Δε φταίνει τα παιδιά... Οι γονείς τους δεν τα αφήνουν να τον κάνουν παρέα, διαμαρτυρήθηκε ο Αντώνης.

...

Ένα μαγαζάκι τόσο δα, που μύριζε κανέλα

...

- Η εκδήλωση διανθίστηκε με δραματοποιημένα αποσπάσματα από το βιβλίο του Μαρτσέλο Ντ' Όρτα «Εγώ ελπίζω να τη βολέψω» που ερμήνευσαν οι μαθητές.⁵ Το σχετικό video υπάρχει στον δικτυακό τόπο του 2^{ου} Γ. Καισαριανής. Τα έργα που ερμηνεύτηκαν ήταν τα «Περιγράψτε το σχολείο σας» σελ.43, «Παρουσιάστε τον εαυτό σας» σελ. 70, «Περιγράψτε την αίθουσά μας»-«Γράψτε για το δάσκαλό σας» σελ. 67 και 62, «Γράψτε για το διπλανό σας» σελ. 89 και «Γράψτε για τη Γαλλική Επανάσταση» σελ.95.

μαυριδερός αδύνατος άντρας, ο μπαμπάς τού Ιμράν. Έκανε πολλή ώρα να απαντήσει όταν τον ρώτησε ο παππούς για το γιο του — αν είναι άρρωστος. Μιλούσε τσάτρα πάτρα τα ελληνικά και

...

— Όχι άρρωστο. Μαμά άρρωστη. Ιμράν μαζί. Γίνει καλά, έρθει σχολείο.

...

Αντώνη. Και ξαφνικά, σαν να του ήρθε όρεξη να μιλήσει, άρχισε να λέει, κοιτάζοντας μια τον παππού, μια τον Αντώνη, πως εκεί που μένουν το σχολείο είναι πολύ μακριά και κανείς δεν μπορεί να πηγαίνει τον Ιμράν. Έτσι τον έγραψε σ' αυτό το σχολείο, που είναι κοντά στο μαγαζί. Ευτυχώς τον δέχτηκαν. Τον παίρνει μαζί του — ξεκινάνε από τις έξι —, ο μικρός κάθεται στο μαγαζί και, σαν έρθει η ώρα, πηγαίνει μόνος του στο σχολείο. Όταν σχολάσει, έρχεται πάλι στο μαγαζί, για να φύγουν μαζί.

— Ντύσκολο ζωή, κύριε, μα Πακιστάν πείνα, θάνατος.

...

Από τότε ο παππούς, πριν πάει το απόγευμα στον Αντώνη, πέρναγε πού και πού από το ινδικό μαγαζάκι κι έπινε καφέ με τον μπαμπά του

...

Ο Αντώνης αναρωτιόταν τι είχε να πει ο παππούς μ' έναν Πακιστανό, κι όταν τον ρώτησε, εκείνος του είπε:

— Κουβεντιάζουμε και μαθαίνω πολλά απ' αυτόν.

... στα γενέθλια, μετά λοιπόν τον Ιμράν άρχισαν να έρχονται και τα άλλα παιδιά...».

⁵ Αλεξίου Λουκία, Αναγνώστου Αγγελική, Αποστολόπουλος Θεόδωρος, Δάσικα Ηρώ, Ευσταθίου Χαρά, Λασπιά Βασιλική, Μαριώλη Πολύμη, Μάρκος Βασίλειος, Καραβαγγέλη Μαγδα, Καραγεώργη Αλεξάνδρα, Λυκουριδής Παναγιώτης. Ο μαθητής Κουτσιδής Ιωάννης-Παναγιώτης είχε αναλάβει το χειρισμό του Η/Υ προβολής για την παρουσίαση του Power Point.



Φωτογραφία από την εκδήλωση στο χώρο του σχολείου. Το μοναδικό διακοσμητικό στοιχείο της εκδήλωσης ήταν το πανό με τους χαρταετούς που τα παιδιά της ομάδας ζωγράρισαν μαζί με τους πρόσφυγες μαθητές από το Αφγανιστάν κατά την επίσκεψή τους στο «ένα παιδί ένας κόσμος».

Αξιολόγηση της Δράσης

Ο βιωματικός χαρακτήρας των δράσεων και η διαπραγμάτευση του θέματος μέσα από την τέχνη και τη λογοτεχνία κινητοποίησε τους μαθητές. Το ενδιαφέρον τους έγινε εντονότερο από τη στιγμή που συνειδητοποίησαν πως ότι έμαθαν και δημιούργησαν στους έξι αυτούς μήνες μπορεί να παρουσιαστεί σαν ένα θέαμα το οποίο όχι μόνο πληροφορεί, διδάσκει και οδηγεί σε αλλαγή στάσης απέναντι στην αδικία, την ξενοφοβία και την ανισότητα, αλλά μας επιτρέπει επίσης να ονειρευτούμε (λογοτεχνία) και να γελάσουμε (δραματοποίηση).

Αξιοποίηση του έργου των μαθητών.

Εκτός από την ημέρα της εκδήλωσης στις 19-5-2011, οι προσωπικές εργασίες των μαθητών αξιοποιούνται επίσης :

► στα πλαίσια της διοργάνωσης «Πανόραμα Σχολικών Δραστηριοτήτων 2011»

Οι μαθητές του 2^{ου} Γυμνασίου Καισαριανής καλούνται από το Γραφείο Σχολικών Δραστηριοτήτων Διεύθυνσης Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Α' Αθήνας και τους υπεύθυνους των Σχολικών Δραστηριοτήτων να παρουσιάσουν το πρόγραμμά τους στις 21-6-2011 στο «Πανόραμα Σχολικών Δραστηριοτήτων 2011» κατά το «Διήμερο 20-21 Ιουνίου 2011», που πραγματοποιήθηκε στο χώρο του Οργανισμού Νεολαίας & Άθλησης, Ευελπίδων 18 Αθήνα.

Η χαρά των παιδιών που είχαν την ευκαιρία να ξαναβρεθούν σαν ομάδα και να παρουσιάσουν την εργασία τους ήταν ανείπωτη και το «Δίπλωμα Συμμετοχής» που οι

Υπεύθυνοι Σχολικών Δραστηριοτήτων⁶ επέδωσαν επιβράβευση με τον καλύτερο τρόπο κι αυτή τους την προσπάθεια.

► στα πλαίσια έκθεσης που οργανώνει το σχολείο στο τέλος της σχολικής χρονιάς

Για κάθε θεματική ενότητα που μελετήθηκε, για κάθε επίσκεψη που πραγματοποιήθηκε οι μαθητές έγραψαν κείμενα, έκαναν αναζήτηση στο διαδίκτυο, ζωγράρισαν, φωτογράφησαν, κόλλησαν φωτογραφίες, αποσπάσματα άρθρων κλπ. Οι προσωπικές εργασίες των μαθητών θα εκτεθούν στο τέλος της χρονιάς σε έκθεση έργων μαθητών που οργανώνει το σχολείο.

► στα πλαίσια του Προσωπικού Φακέλου – Portfolio.

Οι μαθητές μπορούν να συμπεριλάβουν ο καθένας στον προσωπικό τους φάκελο, το ΔΙΠΛΩΜΑ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ που απονεμήθηκε για τη συμμετοχή στο «Πρόγραμμα Σχολικών Δραστηριοτήτων 2011» καθώς και το Dossier με τις εργασίες, σαν απόδειξη της συμμετοχής τους στο πρόγραμμα Αγωγής Υγείας που εκπονήθηκε με τη μέθοδο Project.

► στο site του σχολείου

Η περιγραφή της εκδήλωσης, διανθισμένη με εργασίες των μαθητών δημοσιεύεται στο site του σχολείου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Δ.Ο.Μ./ Υ.Α., «ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΜΟΝΟ ΑΡΙΘΜΟΙ» Εγχειρίδιο Δασκάλου, Εκπαιδευτικό Υλικό Για Τη Μετανάστευση Και Το Άσυλο Στην Ευρώπη, Διεθνής Οργανισμός Μετανάστευσης (Δ.Ο.Μ.) Αποστολή Ελλάδας - Υπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες(Υ.Α.) Τομέας Ενημέρωσης του Γραφείου της Υ.Α. στην Ελλάδα, IOM/UNHCR 2009.
2. Άλκη Ζέη, «Ο ψεύτης παππούς», εκδ. Κέδρος, 2007.
3. Κατάλογος της έκθεσης Ζωγραφικής για την "Παγκόσμια Φτώχεια" του ομίλου UNESCO του Δήμου Αμαρουσίου
<http://www.unesco.gr/site/content/view/121/2>.
4. Μαρίζα Ντεκάστρο, «Διαβάζω το βιβλίο της Άλκης Ζέη 'Ο ψεύτης παππούς' κι ανοίγω τα μάτια μου στον κόσμο», Εκπαιδευτικό Υλικό Για Τη Μετανάστευση Και Το Άσυλο Στην Ευρώπη, Διεθνής Οργανισμός Μετανάστευσης (Δ.Ο.Μ.) Αποστολή Ελλάδας - Υπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες(Υ.Α.) Τομέας Ενημέρωσης του Γραφείου της Υ.Α. στην Ελλάδα, IOM/UNHCR 2009.
5. Μαρτσέλο Ντ' Ορτα, «Εγώ ελπίζω να τη βολέψω», εκδ. «γνώση», 1995.

⁶ Οι Υπεύθυνοι Σχολικών Δραστηριοτήτων: Αθανασόπουλος Ανδρέας, Μπεγέτης Πάνος, Χιόνη Μαρία, Χρηστοπάνου Ελένη, Μπενίση Ελένη, Σιγανού Άννα.